

TOLDI MIKLÓS A MOZIBAN

Mikor születik meg egy mű terve? Nehéz tetten érni ezt a pillanatot. Különösen, ha olyan régi emlékeket kell megbolygatni érte, mint *Szemes Mihály*nak, akivel a *Toldi* szépen eltervezett filmváltozatáról beszélgetünk.

— A *Toldi* nagyon régi emlékem — mondja a rendező. — Gyermekkoromban sok időt töltöttem apám szülőfalujában, Nagyszalontán, amely színeivel, embereivel a költőt is megihlette. Az érettségiig sokszor elolvastam a *Toldit*. Amikor elhatároztam, hogy filmmel fogok foglalkozni, először a *Toldi* megfilmesítésére gondoltam. Azóta foglalkoztat a téma. Az ellenérvek csak erősítették bennem a meggyőződést, hogy a klaszszikus eposzból jó filmet lehet csinálni. Legtöbbször a műfaji nehézségekről beszéltek: lehet-e feszült hangulatú drámai művet formálni a széles sodrú, részletezően elbeszélő eposzból. De hivatkoztak egyéb, művészi és gazdasági természetű nehézségekre is. Az aggodalmaskodóknak legjobban tettekkel, eredményekkel lehet megfelelni.

— Szerencsére a válaszadáshoz olyan jó, a *Toldi*ért talán nálam is jobban lelkesedő írórt sikerült megnyerni, mint Dallos Sándort. Említettem neki a gondolatot. Azt felelte: régi álma a *Toldi* filmen. Az eposz paraszti légköre, sárszagot is őrző, mégis félméterrel a föld és a próza fölött lebegő költészete — szíve szerint való. Dallos vállalta is a nehéz kísérlet felelősségét és kockázatát. Forrásműveket böngészett, olvastott, kísérletezett. Kereste az epikus anyagban azokat a súlypontokat, amelyek megbírják a dráma tömörebb szerkezetét.

Persze az igazi munka még csak ekkor kezdődött. Dallos elgondolását a filmgyári dramaturgia jóváhagyta. Irni kezdte a forgatókönyvet. De erről már Dallos beszél, ugyanolyan lelkes hangon, mint előbb Szemes Mihály, a rendező.

— Elkezdtém írni a forgatókönyvet. Talán a felénél tarthattam, amikor tollam alól egyszerűen alexandrinusok buggyantak. A másik felét

már versben, rímes tizenkettősből írtam meg. Ahol csak lehetett: ragaszkodtam az eredetihez. Minél többet átmenteni Aranyból — erre törekedtem, de a dialógusok hiánya önállóságra szorított. A párbeszédeket írtam versbe. Később, mert ez a megoldás a filmgyárnak is jobban tetszett, az első részt is áttettem alexandrinusba. Gyönyörű munka volt! Több mint harminc éve vagyok író, de soha nem dolgoztam még ekkora örömmel.

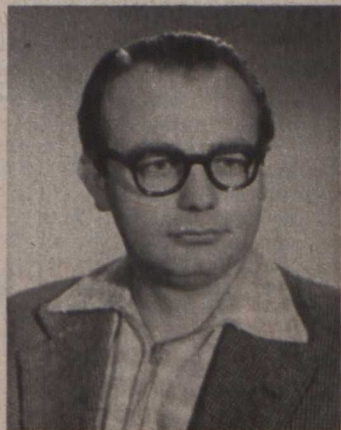
— *Hogyan lett az eposzból film-dráma?*

— Először is a drámaiság, a filmszerűség igénye elég általános, szükség van pontosabb meghatározásra. Egyes történelmi filmek idegborzó kalandossága természetesen idegen a *Toldi* szellemétől. Arany eposzában mélyebb drámaiság feszül. Munka közben értettem csak meg, milyen sodró erejű ez a drámaiság. De erről — a készülő film feszültségéről — nem beszélek, mert már minősítés, ez pedig a kritikusok dolga.

— *Miben különbözik a filmváltozat az eredetitől?*

— Nincs lényeges különbség. Ott van csak eltérés, ahol a drámai forma élesebb körvonalazást, vizuálisan kifejező — képekre transponált — ábrázolást kíván. Új szereplő mindössze egy lesz: a temetőőr, aki *Toldi* belső monológjának beszédes társa, Budára indulása előtt.

Szemes Mihály elégedetten lapoz a forgatókönyvben. Kérdésünkre kérdéssel felel. Miről beszéljen előbb:

Szemes Mihály

a film nyelvéről, filmszerű megoldásairól, merész fordulatairól? Aztán a verses formával kezdi:

— Az alexandrinus megemeli a szöveget, de lejtése a magyar próza ritmusát követi, zeneisége nem deklamáló, pátosza szép, de nem túlhangsúlyozott.

— Filmünk költségei — folytatja — meghaladják ugyan a magyar filmek átlagos költségvetését, de tévednek, akik csillagászati számokat emlegetnek. Fel kell idézni a magyar gótlíka szellemét, de ami például a díszleteket illeti, csak két nehéz helyszín van. Az egyik a Nagy Lajos korabeli budai utca, a másik maga az udvar, enteriőr az Anjouk palotájában. Úgy gondoljuk, hogy az utcai jelenetet Krakköban forgathatnánk. Ott egykorú gótsíflú városrészlet áll. Lajos udvarával nehezebb dolgunk lesz. De ez a rész az eposzban is stilizált, a leginkább meseszerű, s ez a díszletre is jellemző. Korhú, de nagyvonalú, meiningeni aprólékoskodás nélküli díszletre gondolunk.

Szereposztás? Részletes tervek nincsenek, ráérnek ezzel még nagyon. De a legfontosabb — a címszereplő — nagy gond. Dallos rábólint:

— Miklós tizenkilenc esztendő s legény, csupaizom dalia. Olyan színészt kell keresnünk, aki ezt a Toldi Miklóst nemcsak játékkal, de testalkatával, fizikumával is fel tudja idézni.

— Megtaláljuk — nyugtatja a rendező. — Lehet, hogy a mi Miklósunk ebben a pillanatban még valamelyik dunántúli faluban jár a lányok után, vagy a bugaci pusztán őrzi a csikókat. Ha kell, bejárom érte az egész országot. Ha nem találunk alkalmas színészt, megkeressük az igazi Toldi Miklóst.

Érzi, hogy melepő, amit mond. Emlekeivel érvel:

— A Föltámadott a tengerben volt egy csatajelenet, amikor a csatában osztrák katonák esnek el. Hogy fogjuk ezt megcsinálni? Katona-statisztákat a hadsereg adott. Elmentünk egy táborba, s megkérdeztük a honvédeket, vállalják-e a feladatot? (Mindenképpen tudja, hogy a legnehezebb feladatok egyike: színpadon

vagy filmen meghalni). Százötven honvéd jelentkezett, rosta után maradt nyolcvan. S ez a nyolcvan katoná annyiféle harctéri halált produkált, hogy nincs az a rendező, aki ennyi változatot kigondolhatna. Azóta bízok én a rátermett amatőrök képességeiben. Meg kell velük értetni jól a feladatot és csodákra képesek.

S elmondja még, hogy a két nagy jelenetet, a farkasviadalt és a bika megfékezését hogy tervezik:

— Ez sem olyan nehéz, mint először hittük. Statisztéria nincs, a hős egymaga száll szembe a vadakkal. A stáb kicsi, nem nagy a költség, van idő próbálni, keresni a legjobb megoldást. Segítség máris akadt. Az újságban megjelent hír nyomán jelentkezett Dallos Sándornál egy állatszakkértő és felajánlotta szolgálatait. Szerinte mind a két jelenetet meg lehet csinálni dublóz nélkül, igazi bikával és szelídített farkasokkal. Lehet, hogy a színészt rejtett páncélingben és nadrágba bújtatjuk. Azon nem fog a harapás. Lehet, hogy Toldi két hatalmas farkaskutyával fog birkózni. A farkas fejéről készülő közeli felvételek persze akkor is eredetiek lesznek. S a bika? Majd meglátjuk. Annyi bizonyos: izgalmas lesz.

A rendező képet lát. Megelevenedik előtte a nagyfalui kúria, a pesti temető, a lovagi torna és a filmet záró szép jelenet, amikor az ifjú Lajos király trónja mellé ülteti Toldit. De már új kérdőjelre bukkann. Ki lesz Lajos, aki ifjúságában is az udvar fölé nőtt, igazi tekintélye van, a ravasz Toldi Györgyöt is szemének egyetlen villanásával elhallgattatja. Lajos királyt sem lesz könnyű megtalálni... S a film indítása: azt szeretnék, ha a feliratok alatt az első két versszak tizenhat sora: — »Mint, ha pástortűz ég őszi éjszakákon...« — Kodály férfikórusával vezetné be a filmesztop.

Író és rendező a legjobb terveket keresi. Megér időt és fáradságot, hogy a Toldi ne csak jó film, hanem a magyar irodalom klasszikus remekéhez méltó, kultúránkat és népünket reprezentáló alkotás legyen.

DECSI TAMÁS